

KAZAKİSTAN'DA YAŞAYAN AHISKA TÜRKLERİ

 Prof. Dr. İlyas DOĞAN

1 -2 Ağustos 2010 tarihinde Almaata'da düzenlenen Dünya Ahıska Türkleri Birliği Kazakistan mahallî kongresine katıldım. Bu vesileyle yaklaşık iki hafta Kazakistan'da kaldım; dost, akraba ve hemşehrilerle görüştüm.

Daha Almaata Havaalanında iner inmez Ahıska Türklerinin varlığını hissettim. Bu, benim için heyecan vericiydi. Ayrıca Kazak Türkçesinde Anadolu'nun köylerinde kullanılan pek çok fiil ve ismin geçtiğini fark etmek de benim için tatlı sürprizlerin sadece bir kısmıydı. Beni daha çok alâkadar eden husus, Ahıskalı hemşehrilerimin bu toplumda edindikleri konum ve toplumsal düzeyde hangi alanlarda, ne konumda olduklarını anlamaktı.

1 Ağustos 2010 günü Almaata Ahıska Kültür Merkezinde düzenlenen din adamlarına dönük toplantıda, Ahıska Türklerinin Kazakistan toplumunda edindikleri sosyal konumu gözlemlene fırsatı buldum. Aslında bu toplantı, davet edildiğim ve asıl katılmam gereken toplantı değildi. Fakat asıl toplantıdan bir gün önceye rastlaması sebebiyle burada da bulunmayı arzu ettim ve böyle düşünmemin de son derece isabetli olduğunu henüz toplantının başlangıcında fark ettim. Toplantının açış konuşmasını yapan DATÜB Başkanı Ziyatdin İsmihanoğlu Kassanov'un Türk kimliği ve İslâm dini arasındaki ayrılmaz bağı yaptığı vurgu gerçekten etkileyiciydi. Sayın İsmihanoğlu'nun Kazakistan'da Ahıska Türkleri arasındaki karizmatik önderliğini gözlemledim ve bu önderliğin bütün Ahıska Türklerince benimsenmesinin tesadüf olmadığını bir kez daha hissettim.

Kazakistan'da mevcudu 200 bine yakın Ahıska Türklerinin 23 cami inşa ettiklerini öğrendim. Bu durum aslında Türklerin tarihte üstlendikleri misyonu sürdürdüklerinin teyidinden başka bir şey değildir. Çünkü Türkler yaşadıkları her yere dinî kimliklerini de taşımışlardır. Dini öğrenmenin yasak olduğu bir rejimden kurtuluşun üzerinden henüz yirmi yıl geçmeden dinî mabetler yapma gayretleri takdire şayandır. Kazakistan'da bulduğum iki hafta zarfında Almaata, Talgar ve Kalinin şehirlerinde düğün ve dinî anma faaliyetlerine katıldım. Ahıska Türklerinin 70 yıllık dini yasaklayan rejime rağmen kültürel alanda, İslâm'ı yaşama hususunda son derece iyi bir konumda olduklarını gördüm. Doğrusu hemşehrilerimin mensubu oldukları İslâm dinini, millî kimlikle birlikte özümseme derecesi son derece mutluluk vericiydi.

Ziyatdin İsmihanoğlu Kassanov-Prof. Dr. İlyas Doğan.

2 Ağustos 2010 günü yapılan Dünya Ahıska Türkleri Birliği Kazakistan kongresi oldukça başarılı geçti. Kongrede Ahıska Türklerinin liderliği konusunun, Ziyatdin İsmihanoğlu Kassanov etrafında oluşan yaygın uzlaşma ile çözüldüğünü gözlemledim. Bu da ayrıca memnunluk vericiydi. Bundan sonra Ahıska Türklerinin sorunlarının her platformda dile getirilmesinin daha kolay olacağı rahatça söylenebilir.

Kongrenin ana konusu her ne kadar Dünya Ahıska Türkleri Birliğinin yönetimini oluşturacak Kazakistan delegelerinin tespiti olsa da gerçekte Kırgızistan'da yaşanan kargaşanın Ahıska Türklerini derinden etkilemesiydi. Hemşehrilerimizin çoğunlukla yaşadıkları Celalabad ve Oş bölgelerinde bir kargaşanın egemen olması, buralarda yaşamayı son derece zorlaştırmıştır. Ahıska Türklerinin evleri ve iş yerleri yağmalanmıştır. Halkımızın çalışkanlığı, buldukları bölgelerde yaşanan hemen her toplumsal karışıklıkta karşılına bir sorun olarak çıkabilmektedir. İçinde yaşadıkları topluma göre ekonomik bakımdan daha iyi durumda olmak, daha gösterişli evlerde yaşamak, daha iyi binek vasıtalarına sahip olmak, devlet otoritesinin bozulduğu anlarda toplumsal kargaşadan daha fazla zarar görmeye yol açabilmektedir. Kongredeki genel kanaat Kırgızistan'da yaşayan Ahıska Türklerinin artık daha güvenli bölgelere kaydırılması gerektiği yönündeydi. Bu konuda Türk devletine büyük bir sorumluluk düştüğü kanaatindeyim. Onların başka devlet vatan daşı olmaları Türk oldukları gerçeğini göz ardı etmeye hak vermez.

Elbette kongrede öz eleştiriler de eksik değildi. Ayrıca Ahıska Türkleri adına ortaya çıkıp onları istismar edenlerin açıkça ortaya konulmaları, onların riyakârlıklarının tasdik edilmesi, toplumumuzun giderek daha sağlıklı bir süreç yaşayacağını göstermesi açısından olumluydu. Artık riyakârca davranışların Ahıska Türkleri arasında destek bulmakta daha çok zorlanacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Diğer yandan benim açımdan Almaata Kongresi, Ahıska'dan sürgün edilen halkımızın Türk kimliğini muhafaza noktasında karşı karşıya kaldığı ancak içtardan çok da farkında olunamayan tehditleri de gözlemleme fırsatı verdi. Bir kere Türk kimliğinin hem din hem de Türk dilini muhafazadan geçtiğinin farkına varmak gerekir. Gözlemediğim kadarıyla Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türkleri arasında özellikle şehirlerde Rusça birinci dil konumuna gelmiştir. Görüştüğüm gençler, Türkçe anlamakla beraber çoğu zaman tercümana ihtiyaç duyuyorlardı. Ahıska Türklerinin konuştukları Türkçe Ahıska'nın Türk egemenliğinden çıktığı 1829'dan beri sürdürülen Ahıska ağızıdır. Ben de Kazakistan'da iken bu dili konuştum. Bu bakımdan Türk dilinin yeni nesil Ahıskalı gençler arasında giderek silinmeğe başladığını gözlemlemek üzüntü verici olmakla beraber yapılması gerekli gerçekçi bir tespit olduğunu düşünüyorum. Durumun Çimkent civarındaki köylerde yaşayan Ahıskalı Türk halkı açısından biraz daha ümit verici olduğunu, Türkçenin buralarda henüz korunmakta olduğunu da ifade etmeliyim.

Kazakistan'daki gözlemlerimizden biri de Ahıskalıların Rus dili ve Rus nüfusuyla Kazaklara göre daha sıkı bir sosyal ilişki içinde olmalarıydı. Evliliklerin Kazaklarla son derece istisnai olmasına karşılık Ruslar'dan kız almanın daha yaygın olması belki de Rusça'nın halkımız arasında daha yaygın olarak kullanılmasını açıklamakta dayanak olarak kullanılabilir. Türklerin neden Kazakça değil de Rusçayı yaygın olduklarını açıklamanın farklı boyutları olduğunu düşünüyorum. Kuşkusuz SSCB rejiminin hemen herkesi asgarî 10 yıllık bir Rusça eğitiminden geçirmesi en önemli faktördür. Ancak Türkiye'ye yerleşen Ahıska Türklerinin bile evlerinde yaygın olarak Rusça kullanmaları ortada kültürel kimlik konusunda bir zafiyetin bulunduğunu göstermektedir. Ahıska Türkleri sadece adlarındaki Türk ibaresinin ardına sığınarak Türkiye devletinden taleplerde bulunmayı biraz olsun sorgulamalıdır. Türk kimliği ve kültürüne sahip çıkma konusunu ciddî olarak yeniden düşünmelidirler.

Bu arada, Ahıska Türklerinin 1991'de kurulan bağımsız Kazakistan devletinde resmî kurumlarda hemen

hiç memuriyet alamadıklarını öğrendim. Muhtemeldir ki bu durum Ahıska Türklerinde bir dışlanma duygusuna yol açmaktadır. Buna karşılık Kazakistan'daki Ahıska Türklerinin Kazak halkıyla daha iç içe olmak yönünde adımlar atması gerektiğini düşünüyorum. Kazak halkıyla Ahıska Türklerinin birbirini tanıması ve kaynaşabilmesi için her iki tarafın, özellikle halkımızın, daha istekli olmasının yararlı olacağına kuşku yoktur. Bu yönde daha somut adımlar atılabilir. Unutmayalım ki bir topluma ekonomik katkı ile öne çıkmak toplumsal kaynaşma için tek başına yeterli değildir. Türk dili ve kültürünü de Kazaklarla ortak bir taban olarak kullanmak, bu durumu yeterince vurgulamak gerekir. **Hatta** Kazak dilinde edebî eser veren ve müzik, sanat edebiyat alanlarında önemli isimler ortaya çıkmalıdır. Ancak bu konuda Ahıska Türklerinin gereken yerde olmadığını görüyoruz.

Bu seyahatin bana milli davamız üzerinde düşünme ve daha gerçekçi değerlendirmelerde bulunma yönünde çok önemli bir katkı sağladığını ifade etmek isterim. Ahıska Türklerinin 1944'te haksız ve insafsızca sürüldükleri ülkelerden biri olan Kazakistan'da yaşamakta olanların orada bir cemaat olarak tutunduklarını, sadece tutunmakla kalmayıp geçmişte SSCB döneminde olduğu gibi günümüz Kazakistan ekonomisine de sayılarıyla karşılaştırılmayacak ölçüde katkıda bulduklarını gözlemledim.

Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türkleri, adeta saray yavrusu evlerde oturmaktadırlar. Bu durum hem onların ekonomik güçlerinden hem de kendilerinin varlığını içinde yaşadıkları topluma hissettirme duygusundan kaynaklandığını düşünüyorum. Ancak dilini kaybeden bir topluluğun silinip yok olacağını unutmamalıyız. Bugün şahit olduğum durum bu şekilde devam ettiği takdirde, Türkçenin buradaki varlığını en fazla 30 yıl sürdürebileceğini üzüntüyle itiraf etmeliyim. Yoksa Osmanlı döneminde Güney Amerika kıtasına yerleşip Türkçeyi unutan, daha sonra Hıristiyanlaşan ve sadece tarihi anlamda "önceden" Türk oldukları belli belirsiz dile getirilen *Meluncanlar* ile aramızda fark kalmayabilir.

Ahıska Türklerinin sadece liderleri değil bütün aile reisleri bu tarihî sorumluluğu akıllarından çıkarmamalıdır. Bu alanda herkes üzerine düşeni yapmalıdır. Kültürün her sahasında faaliyet yapmalıyız. Bilhassa Türkçe edebî eserlerin okunması ve neşriyatın takip edilmesi için gayret etmeliyiz. Bu sayede hem Türkçe hem de millî davamız, duygu ve düşünce plânında yaygınlaşacaktır. Böylece hasretini çektiğimiz birlik ve beraberlik yolunda daha sağlam adımlar atabileceğiz.